

Norsk Folkehjelp

Fagbevegelsens solidaritetsorganisasjon

Forbundet for
arbeidsfolk

NORSK ARBEIDSMANDSFORBUND

Statusrapport 2015–2018
Norsk Arbeidsmandsforbund
Sør-Afrika

TUSEN TAKK FOR SOLIDARITETSSAMARBEIDET

Norsk Arbeidsmandsforbund (NAF) har lange tradisjoner for solidaritetsarbeid, og har i flere landsmøteperioder støttet Norsk Folkehjelps internasjonale arbeid. Den økonomiske støtten i landsmøteperioden 2015–2018 har vært på 175 000 kroner årlig.

I 2018 inngikk forbundet en samarbeidsavtale med Norsk Folkehjelp om støtte til Norad-programmet vårt i Sør-Afrika. NAF valgte å konsentrere samarbeidet om to av Norsk Folkehjelps partnerorganisasjoner. Gjennom Alternative Information Development Centre (AIDC) har forbundet bidratt til forskning og analyse av de store gruveselskapene og beskatning av disse. Folk som er berørt av gruveindustrien får opplæring i rettighetene sine. Og gjennom organisasjonen Abahlali har forbundet støttet opp om slumbeboerne og deres kamp for bedre levekår og et verdig sted å bo.

Sør-Afrika er på verdenstoppen i ulikhet, og landet har de største inntektsforskjellene i verden. 25 år etter at apartheidregimet måtte gi fra seg makten øker stadig gapet mellom fattige og rike. Noen har helt klart fått det bedre, og landet har en demokratisk forfatning som skal sikre like rettigheter for alle. Men den økonomiske og politiske makten er i hendene på en liten elite, og korrupsjonen blomstrer. I mai er det valg i Sør-Afrika, og en stadig økende misnøye i befolkningen vil nok virke inn på hvilken retning landet vil ta framover.

Som en følge av situasjonen Sør-Afrika befinner seg i, opplever flere av Norsk Folkehjelps partnerorganisasjoner at handlingsrommet for å uttrykke seg blir stadig mindre og at ytringer stoppes med drap på aktivister. Retten til å organisere seg står sentralt i arbeidet vårt.

Norsk Arbeidsmandsforbunds støtte er uvurdelig for vårt arbeid. I tillegg har forbundets avdelinger og medlemmer gitt økonomiske bidrag til våre prosjekter i perioden. Vi takker for solidariteten og engasjementet, og ser fram til videre samarbeid.

Henriette Killi Westhrin
generalsekretær, Norsk Folkehjelp

Norsk Folkehjelp er fagbevegelsens humanitære solidaritetsorganisasjon. Vi jobber med internasjonalt utviklingsarbeid, sanitet og redningstjeneste, humanitær nedrustning og flyktning- og integreringsarbeid. Norsk Folkehjelp har over 13 000 medlemmer i Norge og 2300 ansatte i 37 land.

NORSK FOLKEHJELP I SØR-AFRIKA

I 1992 var Norsk Folkehjelp en av de aller første utenlandske organisasjonene som etablerte seg med eget kontor i Sør-Afrika, etter invitasjon fra ANC.

Norsk Folkehjelp sto sentralt i den norske støtten til frigjøringskampen fra 1974. Mye av den norske og nordiske støtten til ANC i flyktningleirene i nabolandene ble kanalisert gjennom og administrert av Norsk Folkehjelp.

Siden den gang har vi støttet organisasjoner som fremmer demokratisering og tilgang til og kontroll over land og naturressurser. Norsk Folkehjelps partnerorganisasjoner jobber med grupper i lokalsamfunn og bidrar til organisering og mobilisering gjennom skoleringstiltak, politisk dialog

og utvekslingsbesøk. Målet er at organisasjonene skal få økt påvirkningskraft overfor myndighetene lokalt, regionalt og nasjonalt. De vil endre jordbrukspolitikken slik at den tjener småbønders interesser, rette søkelyset mot kvinners rett til jord og vise utvinningsindustriens negative virkninger for bøndene.

Det har vært gjort forsøk på jordreformer, men disse er omstridt, og midlene til å gjennomføre dem på en slik måte at det gagnar småbøndene, har vært begrenset. Tilgang til jord og naturressurser er et viktig spørsmål

som engasjer mange av samarbeidsorganisasjonene våre. I Sør-Afrika er det sterke tradisjoner for organisering, og flere av partnerne våre samarbeider tett med fagbevegelsen og organisasjoner i nabolandene Zimbabwe, Mosambik og Swaziland.

Utgitt av: Norsk Folkehjelp

Trykk: LO Media

Layout og tilrettelegging: Kirsti Knudsen og Ellen Heggstad

Foto: Norsk Folkehjelp

25 år etter apartheidstatens fall lever halvparten av Sør-Afrikas befolkning under fattigdomsgrensa. Det knytter seg stor spenning til valget i mai og om regjeringspartiet ANC fortsatt vil beholde sin makt.

Etter 1994 ble apartheidlovene i Sør-Afrika erstattet av en demokratisk forfatning og lover som skal sikre like rettigheter for alle. Forventningene var store, men landet sliter allikevel med store utfordringer etter apartheidtida. Rikdom og makt er ekstremt skjevt fordelt, og Sør-Afrika er det landet i verden som har de største inntektsforskjellene.

Bildet er ikke lenger bare svart-hvitt. Landet har en ny svart middelklasse, men fortsatt tjener det hvite mindretallet i snitt fem ganger så mye som den svarte befolkningen. Økonomisk og politisk makt er i hendene på en liten elite av svarte og hvite forretningsfolk, investorer og folk med politiske verv og posisjoner i regjeringsapparatet. Samtidig sliter landet med en ekstremt høy arbeidsløshet, og halvparten av befolkningen lever under fattigdomsgrensa.

Fagbevegelsen svekkes, sosiale velferdsordninger undergraves av privatisering av offentlige tjenester, jorda fordeles ikke rettferdig slik at de jordløse bøndene forblir jordløse, og korrupsjon er et økende problem.

Sosial misnøye gir ofte næring til fremmedhat og politisk populisme. Det er bekymringsverdig at røster som stiller kritiske spørsmål til utviklingen, særlig mediene, blir forsøkt kneblet.

Regjeringen har forsøkt å fremme offentlighetslover som i praksis vil begrense den hardt tilkjempede ytringsfriheten og gjøre det vanskeligere å drive undersøkende journalistikk.

For 25 år siden kunne sørafrikanerne for første gang delta i frie og demokratiske valg. ANC har siden regjert, først gjennom Nelson Mandela og senere Jacob Zuma, som i 2018 måtte gi fra seg makten til fagforeningslederen Cyril Ramaphosa grunnet omfattende korrupsjonsanklager. Etter åtte år med korrupsjon under Zuma har oppslutningen om ANC falt til et bunnivå, samtidig som politikerforakten har økt.

I mai i år er det valg, og det knytter seg stor spenning rundt hvor mye makt ANC vil tape. Og hva som blir veien videre for alle de sørafrikanerne som i stadig større grad merker den store arbeidsløsheten, prisøkninger, færre tilgjengelige boliger, kutt i sosiale tjenester og en økende innskrenkning av ytringsfriheten og retten til å demonstrere mot urettferdighet.

FAKTA OM SØR-AFRIKA

Styreform: **Republikk**

Hovedstad: **Ingen konstitusjonelt fastsatt hovedstad. Pretoria (president/regjering), Cape Town (parlamentet)**

Flateinnhold: **1 219 090 km² (Norge: ca. 385 000 km²)**

Folketall: **55 380 millioner**

Religion: **Kristne (86 %), tradisjonelle afrikanske religioner (5,4 %) og andre (8,6 %)**

Språk: **11 offisielle språk, de tre største er zulu, xhosa og afrikaans**

BNP pr. innbygger: **13 600 USD (Norge: 71 000 USD)**

Aldersstruktur: **Under 24 år: 45 % (Norge: 30 %)**

Forventet levealder: **64 år (Norge: 82 år)**

Kilde: CIA World Factbook

13,9 prosent av sørafrikanerne bor i såkalte uformelle boliger – som regel skur bygget av blikk eller planker.

Slumbeboerne i Sør-Afrika driver en langvarig kamp for retten til et sted å bo. Folk i bosetningen eNkanini utenfor Durban har tatt saken til retten og vunnet, med hjelp fra Norsk Folkehjelps partnerorganisasjon Abahlali baseMjondolo (AbM) og støtten fra Norsk Arbeidsmandsforbund.

Da de første familiene flyttet til området som nå er eNkanini var det bare trær og busker der. Familiene, som tidligere bodd under helsefarlige forhold langs elvebredden, bygde enkle hus av planker og metallplater. Utallige ganger ble de jaget av myndighetenes Anti-Land Invasion Unit, en bevæpnet innsatsgruppe som har som oppgave å stoppe landokkupanter.

– Da politiet kom, måtte vi flykte. De tok penger og verdisaker og brente ned husene våre, forteller en kvinne. Hun ble truffet av tåregass og kunne ikke se på en uke. Til tross for de brutale aksjonene ble de fleste familiene boende. De hadde ingen andre steder å dra, så de bygde opp husene sine igjen, gang på gang.

ORGANISERTE SEG

I 2017 kom det lille lokalsamfunnet i kontakt med AbM. Organisasjonen kjemper for slumbeboernes rettigheter, og har over 55 000 medlemmer i ulike bosetninger.

– Før vi kom i kontakt med AbM, kjente vi ikke rettighetene våre. Vi hadde ikke penger til advokater, sier en mann som bor i eNkanini. Beboerne organiserte seg i en lokal avdeling av AbM og fikk hjelp av organisasjonen til å kreve at myndighetene ga dem rettigheter til området. Det var stadig konflikter med politiet og myndighetene, og flere innbyggere ble såret. En av dem, Soyiso Nkqayini, ble skutt og drept av politiet.

LIVSFARLIG AKTIVISME

Slumbeboernes bevegelse AbM er utsatt for stadige trusler. Siden 2009 har 16 medlemmer blitt drept. Lederen Sbu Zikode ble tvunget til å gå under jorda etter at folk høyt oppe i etterretningen lekket at lokale politikere og politifolk med bånd til ANC planla å ta livet av ham. I desember 2018 ble Zikode gjenvalgt som bevegelsens president.

ABAHALALI BASEMJONDOLO (AbM)

AbM ble stiftet i Durban i 2005. Organisasjonen er med sine rundt 55 000 medlemmer en av de største sosiale bevegelsene i Sør-Afrika, og er grunnlagt og drevet av slumbeboerne selv.

Organisasjonen består av et bredt nettverk som slåss for bedre hus, rettigheter til land, kommunale tjenester og mot korrupsjon. De krever blant annet at slumområdene skal oppgraderes og få skikkelig elektrisitet- og vann-tilførsel. Norsk Folkehjelp har støttet AbM siden 2016 gjennom et prosjekt finansiert av Norad.

<http://abahlali.org/>

Da AbM fant ut hvor mye sørafrikansk etterretning visste om bevegelsen, ble det klart for dem at de var infiltrert av det lokale politiet. Denne mistanken ble styrket da enkelte medlemmer i sentrale posisjoner forsøkte å få organisasjonen til å støtte ANC.

VANT I DOMSTOLEN

I juli 2017 vant lokalsamfunnet over myndighetene i Durban øverste domstol. De 269 familiene i eNkanini fikk lovlig rett til å bo der. Myndighetene respekterte likevel ikke dommen, og i september 2017 kom de tilbake og rev husene nok en gang. Lokalsamfunnet protesterte høylytt, og nå har de gått til sak mot den lokale borgermesteren.

– Myndighetene er voldelige og kriminelle. De bryr seg ikke om loven eller verdigheten til de fattige. Vi vil fortsette å beskytte områdene vi har okkupert, sa Thapelo Mohapi i AbM til sørafrikanske medier i forbindelse med hendelsen.

KJEMPER FOR RETTIGHETER

Nå er husene i eNkanini bygget opp igjen, og denne gangen har de fått stå. Folk har ikke hatt problemer med myndighetene eller politiet det siste året. Foreløpig er bosetningene uformelle og er illegalt tilkoblet vann- og strømmettet. Den lokale grenen av AbM jobber for at myndighetene skal gi dem vann, strøm og andre tjenester de har krav på.

eNkanini betyr «place of the strong-willed». Endelig har de viljestærke beboerne i det minste et sted de kan kalle hjemme.

Tekst: Julie Strand Offerdal

Slumbeboernes kamp skjer med livet som innsats. Trusler er en del av hverdagen for Thapelo Mohapi.

KAMPEN OM JORDA

Da African National Congress (ANC) tok over makten i Sør-Afrika i 1994, var ett av løftene at alle skulle sikres retten til et sted å bo.

Retten til bolig ble også nedfelt i grunnloven, som trådte i kraft i 1997. ANC har imidlertid ikke klart å innfri løftet. 13,9 prosent bor i uformelle boliger, ifølge Statistics South Africa. I byene er tallet høyere – der bor én av fem i uformelle boliger.

En uformell bolig defineres som en midlertidig bygning som er bygd uten godkjente tegninger, for eksempel skur av blikk eller planker. I de fleste uformelle bosetningene mangler beboerne tilgang på rent vann, elektrisitet og toaletter. Manglende toaletter setter særlig kvinner og barn i fare, og gjør dem utsatt for overgrep.

De virkelig harde kampene om jorda skjer i og rundt storbyene. Befolkningspresset øker, og i Gauteng-provinsen, som omfatter Johannesburg og Pretoria, er folketallet mer enn doblet siden 1994. Her bor nå 14 millioner av landets totalt 56 millioner mennesker. 575 000 familier i Cape Town mangler tilfredsstillende boliger, mens 400 000 husholdninger i området rundt Durban venter på skikkelige hus eller leiligheter.

Norsk Arbeidsmandsforbund støtter slumbeboernes kamp for tilfredsstillende boliger med tilgang til rent vann, strøm og toaletter.

Innbyggerne i Xolobeni slåss for retten til å bestemme hvordan samfunnet deres skal se ut i framtida. Nå har en høyesterettsdom stadfestet at det ikke skal settes i verk gruvedrift uten at lokalbefolkningen gir sin tilslutning.

RETTE TIL Å SI NEI

Det idylliske lokalsamfunnet Xolobeni ligger i Wild Coast-regionen på den sørafrikanske østkysten. Nå trues det av planene om å etablere det som kan bli den største åpne titangruven i Afrika.

Det er gruveselskapet Transworld Energy and Mineral Resources (TEMS) – et datterselskap av det australske selskapet Mineral Resource Commodities (MRC) – som nå har kastet sine øyne på Xolobeni. Får de det som de vil, vil det få så ødeleggende konsekvenser for det frodige landskapet og menneskene som bor der at det aldri kan rettes opp igjen.

Planene har møtt stor motstand i lokalbefolkningen, ledet av organisasjonen Amadiba Crisis Committee (ACC), som ble stiftet i 2007. ACC og Xolobeni-samfunnet er blant de få som har lyktes med å utfordre gruveindustrien, men seieren er ikke vunnet for godt og den har heller ikke vært uten tap.

MOTSTANDEN BLIR ORGANISERT

Xolobeni-samfunnets kamp mot den åpne titangruven strekker seg tilbake til 1990-årene, da TEMS begynte å utforske muligheten for gruvedrift i regionen. I 2002 ble det bekreftet at det fantes store mineralforekomster i området, og motstanden økte. Den ble imid-

lertid ikke tilfredsstillende organisert før ACC ble dannet i 2007, noe som framskyndet regjeringens beslutning om å gi konsesjon til MRC med ett år.

Den opprinnelige strategien til ACC ble utformet rundt en erklæring om kollektive rettigheter, og det ble drevet en utstrakt lobbyvirksomhet overfor en rekke aktører, fra lokale myndigheter til sivilsamfunnsorganisasjoner. ACC fikk bygget opp en bred allianse av støttespillere, men det endret ikke situasjonen siden avgjørelsen i siste instans lå i statens hender. Det ble derfor nødvendig å gå til rettslige skritt for å stanse tildelingen av gruverettighetene til det australske selskapet.

AVGJØRELSE I HØYESTERETT

I november 2018 kulminerte den elleve år lange kampen i høyesteretten i Pretoria North High. Dommen ble omtalt som *Retten til å si nei*, og stadfestet at Xolobeni-befolkningen måtte gi sin fulle tilslutning før noe gruvevirksomhet kunne finne sted på deres

landområder. Alle forsakelsene, slitasjen på lokalsamfunnet og den årelange kampen for å utfordre gruveselskapet og regjeringen gjennom møter, opprop og demonstrasjoner, var ikke forgjeves.

Nonhle Mbuthuma, talsmann for ACC, sier at valget om å ta saken til retten også ble gjenstand for kritikk: – Regjeringspartiet ANC er fremdeles i manges hjerter i Sør-Afrika, og de syntes at det var en stor feiltakelse å gå til rettssak mot regjeringen. Men avgjørelsen ble tatt ut fra erkjennelsen av at hvis privat sektors ødeleggende praksis blir godkjent av regjeringen, er det bare staten som kan hindre dette – gjennom press fra sivilsamfunnet.

FOLKET VS. STATEN

Beslutningen om å bringe saken inn for retten er delvis et ledd i en større utfordring i dagens Sør-Afrika. Et samfunn som en gang ble bygget på å gi folket rettferdighet har utviklet seg til et punkt der *befrierne* nå truer deres rettigheter.

Departementet for mineralressurser fortsetter å dytte gruvedriften på Xolobeni-samfunnet. I tillegg til at høyesterettsdommen ankes, har minister Gwede Mantashe også foreslått å gjennomføre en undersøkelse for å finne ut hva innbyggerne ønsker. Medlemmene i ACC har all grunn til å være skeptisk til troverdigheten av en slik undersøkelse. ACC argumenterer også med at det ikke står noe sted i dommen at en slik undersøkelse skal gjennomføres.

VOLD OG DRAP

Drapet på ACC-lederen Sikhosiphi «Bazooka» Rhadebe i 2016, og talløse eksempler på vold mot aktivister i Xolobeni, viser til fulle hvilken pris motstanderne av gruvedriften betaler. Den konstante voldstrusselen rammer dessverre ikke bare aktivistene i Xolobeni. En nylig publisert rapport fra Human Rights Watch viser hvordan motstanderne av gruvedrift over hele landet utsettes for vold og får eiendommene sine ødelagt. Og når truslene fører til tap av liv, som i Rhadebes tilfelle, ser det ut som om myndighetene er ute av stand til å straffe de skyldige og skape rettferdighet.

Viljen til å kjempe for sine rettigheter, og evnen til å holde kampen oppe i tiår, er ikke noe nytt fenomen for folk i Xolobeni. For mange er denne kampen tett forbundet med Mpondo-opprørene mot det illegale styret til apartheidregjeringen. Den eneste forskjellen denne gangen er hudfargen til makthaverne.

ALTERNATIVER TIL GRUVEDRIFT

I sin innvielsestale i 2018 proklamerte den sørafrikanske presidenten Cyril Ramaphosa at gruvedrift er framtidens industri. Men dette stemmer dårlig med holdningene i Xolobeni-samfunnet. Som i andre gruvesamfunn over hele verden, kan miljøskadene gruvedriften forårsaker gi langvarige virkninger. Mange er også bekymret for de store negative helseeffektene forbundet med gruvedrift som foregår i dagbrudd – der utvinningen skjer på jordas overflate.

Gruvemosstanderne har blitt hengt ut av gruvelobbyen for å være bakstreverske og hindre utvikling, men mange er ikke enig i det. ACC ønsker en næringsutvikling bygget på økoturisme, miljøvennlig jordbruk og andre bærekraftige løsninger. I en region som har noe av den vakreste naturen i verden er potensialet for økoturisme åpenbart for alle besøkende. Kombinert med en rik politisk

og historisk historie ligger alt til rette for at turisme kan bli en hovednæring. Xolebenis fruktbare jord egner seg også ypperlig for jordbruksutvikling.

Etableringen av noe så ødeleggende og kortsiktig som titan-gruven vil sette disse næringsmulighetene på et sidespor. Det er vanskelig å tenke seg at turister vil ønske å besøke en region som en gang var vakker, bare for å stirre på et titandagbrudd og pus-te inn skadelig røyk. Miljøskadene fra gruvedriften hindrer også utviklingen av et bærekraftig jordbruk.

Utviklingen i Xolobeni bestemmes til syvende og sist av innbyggerne selv, ikke av departementet eller privat sektor. Den bestemmes gjennom bunnsolid organisering og den forpliktelsen folk vet de har til å ta vare på miljøet og skape en bærekraftig framtid.

Motstanden mot titangruven ble ikke skikkelig organisert før Amadiba Crisis Committee (ACC) ble stiftet i 2007. ACC har fått stor hjelp av AIDC – som Norsk Arbeidsmandsforbund støtter – til organisasjonsutvikling, kompetanseheving og analyser. (Mer om AIDC på side 8.)

NORSK ARBEIDSMANDSFORBUND STØTTER AIDC

AIDC (Alternative Information Development Centre) ble etablert i 1996 for å styrke demokratiarbeidet i det nye Sør-Afrika. Senteret står bak *Right to Work*-kampanjen og har etablert seg som en viktig ressurs når det gjelder forskning og informasjon om fattigdom, handel og globalisering.

AIDC er også sentral i arbeidet med å organisere sosiale bevegelser. De siste årene har AIDC jobbet mye med analyser av de store gruveselskapene og beskatning av disse. AIDC samarbeider med flere grasrotorganisasjoner i ulike lokalsamfunn som har mistet land- og vannressurser til gruveselskapene.

En av dem er nettverket Mining Affected Communities United in Action (MACUA). Dette samarbeidet gjelder utvikling av strategier for utvinning eller rehabilitering av gruvedrift, for å finne miljøvennlige alternativer, og omfatter en rekke interessenter som gruveselskap, lokale myndigheter og lokalsamfunn. aidc.org.za

AIDC har også et samarbeid med de tre store sørafrikanske fagforbundene som organiserer arbeidere i gruvesektoren:

National Union of Mineworkers (NUM), med sine 300 000 medlemmer, er tett tilknyttet COSATU, Sør-Afrikas svar på LO. NUM kjemper for å opprettholde arbeidsplassene i gruveindustrien, og samarbeider med AIDC og fagforeninger som organiserer gruvearbeidere for å motvirke at lønningene stadig blir lavere. NUM ble grunnlagt og ledet av dagens president i Sør-Afrika, Cyril Ramaphosa, Han var også en av grunnleggerne av COSATU. num.org.za

Samarbeidet med **The Association of Mineworkers and Construction Union (ACMU)** og deres 200 000 medlemmer dreier seg om forsknings- og utdanningstjenester i kampen for en lønn å leve av og mot den nåværende nedskjæringsbølgen i gruveindustrien. AIDC bistår i tillegg ACMU i klimaspørsmål knyttet til gruvesektoren. amcu.co.za

National Union of Metalworkers of South Africa (NUMSA) er i er i utgangspunktet et metall- og ingeniørforbund med over 400 000 medlemmer. Mange av dem er knyttet til gruvedrift gjennom smelteverkene. AIDC jobber tett sammen med NUMSA for å fremme alternativer til gruvedrift ut fra et miljøperspektiv. numsa.org.za

ENGASJÉR DEG

Du kan støtte samarbeidsprosjektet mellom Norsk Arbeidsmandsforbund og Norsk Folkehjelp ved å starte din egen innsamling. Gå inn på minaksjon.folkehjelp.no eller bruk kontonummer 9001 08 76000.

FÅ INFORMASJON

For mer informasjon om samarbeidet og prosjektene, kontakt: NAF v/Anita Johansen, tlf. 941 86 190, e-post: anita.johansen@arbmand.no eller Norsk Folkehjelp v/Are Stranden, tlf. 911 33 226, e-post: arest@npaid.org

FØLG OSS

facebook.com/folkehjelp
twitter.com/norskfolkehjelp
Norsk Folkehjelp
PB 8844 Youngstorget
0028 OSLO. Tlf. 22 03 77 00
www.folkehjelp.no